

תהליך עיבוד המידע החברתי בקרב מתבגרים שנפלו קורבן לאלימות מצד בני גילם

מאת: ענבל יהושע - ליבוביץ', בוגרת תואר MA, הפקולטה לחינוך, החוג ליעוץ והתפתחות האדם, אוניברסיטת חיפה.
בהנחיית: פרופ' ציפורה שכטמן וד"ר יאיר זיו אוניברסיטת חיפה.

יחסים חברתיים הנרקמים בין חברי קבוצת השווים בגיל ההתבגרות, טומנים בחובם איכויות ייחודיות כמו חיבה, קירבה ותחושת מוגנות, אשר חיוניות להתפתחות האישית, לגיבוש הזהות העצמית ולהסתגלות החברתית של הפרט (שרף ומייזלס, 2004; Steinberg, 2002). בצד אלה, מתקיים היבט אחר ומטריד של יחסים חברתיים בין מתבגרים, הכולל הצקות ואלימות בין-אישית, שעלולות להוביל בתורן לדחייה חברתית, לנידוי, לבעיות רגשיות ולקשיים לימודיים (בנבנישתי, חורי-כאסברי ואסטור, 2006; הורביץ, 2006). בשני העשורים האחרונים, התרחב לאין שיעור גוף הידע העוסק בקשר שבין התנהגותו התוקפנית של הפרט האלים לתהליכי החשיבה הקוגניטיביים שעומדים בבסיס תפיסתו את העולם החברתי (Zins, Elias & Maher, 2007). כחלק מתהליכים קוגניטיביים אלה, ניתן לציין את עיבוד המידע החברתי כתהליך במסגרתו הפרט מעבד את האינפורמציה המתקבלת אצלו בסיטואציות חברתיות שונות (Dodge, 1986). תהליך עיבוד המידע החברתי כולל מספר שלבים המובחנים זה מזה, החל בקידוד ופירוש הסיטואציה וכלה בהצגת תגובה התנהגותית (Dodge & Price, 1994).

החלק הארי של הספרות המחקרית בתחום עיבוד המידע החברתי מתמקד בתהליך המאפיין את אוכלוסיית הילדים והמתבגרים האלימים. מחקרים בודדים בחנו תהליך זה בקרב קורבנות האלימות, והתמקדו בעיקר בילדים צעירים (Camodeca & Goossens, 2003; Camodeca, Goossens, Schuengel, & Meerum-Terwogt, 2005). המחקר הנוכחי, שם לו למטרה לעמוד על טיבו של תהליך עיבוד המידע החברתי בקרב מתבגרים שנפלו קורבן למעשי אלימות מצד בני גילם, בהשוואה למתבגרים אלימים ולמתבגרים שלא זוהו כקורבנות או כאלימים.

שוער כי ימצא הבדל בכל אחד מארבעת השלבים של תהליך עיבוד המידע החברתי בין מתבגרים שנפלו קורבן לאלימות מצד בני גילם, לבין מתבגרים אלימים ומתבגרים שלא זוהו כקורבנות או כאלימים (קבוצת הביקורת). ההשערה הראשונה עסקה בשלב פירוש הסיטואציה החברתית. שוער כי מתבגרים שסווגו כקורבנות אלימות ומתבגרים שסווגו כאלימים יפרשו באופן אגרסיבי את התנהגות האחר בסיטואציה חברתית עמומה, במידה רבה יותר מאשר משתתפים מקבוצת הביקורת. ההשערה השנייה התמקדה בשלב בחירת המטרה. שוער כי מתבגרים שסווגו כקורבנות אלימות יבחרו במטרות נמנעות במידה הרבה ביותר, בהשוואה למתבגרים שסווגו כאלימים שיבחרו במטרות אגרסיביות ולמתבגרים מקבוצת הביקורת, שיבחרו בעיקר במטרות פרו-חברתיות. ההשערה השלישית התייחסה לשלב בניית התגובה. שוער כי מתבגרים שסווגו כקורבנות אלימות יצרו תגובות מתעלמות במידה הרבה ביותר, בהשוואה למתבגרים שסווגו כאלימים שיצרו תגובות אגרסיביות ולמתבגרים מקבוצת הביקורת, שיצרו בעיקר תגובות פרו-חברתיות. ההשערה הרביעית בחנה את שלב הערכת התגובה ההתנהגותית. שוער כי מתבגרים שסווגו כקורבנות אלימות יתפסו תגובות מתעלמות כחיובית ומועילות ביותר, בהשוואה למתבגרים שסווגו כאלימים שיתפסו תגובות אגרסיביות כחיוביות ומועילות ביותר. הביקורת, שיתפסו תגובות פרו-חברתיות כחיוביות ומועילות ביותר.

במחקר הנוכחי השתתפו 105 מתבגרים, בגילאי 13-14, בשלוש קבוצות: 36 סווגו כקורבנות אלימות, 32 מתבגרים סווגו כאלימים, ו-37 מתבגרים שלא זוהו כקורבנות או כאלימים, סווגו לקבוצת הביקורת. משתתפי המחקר נדגמו בשיטה מכוונת מתוך תלמידי כיתות ז' ו-ח' בבית-ספר, חטיבת ביניים, באזור השרון. לצורך חלוקת המשתתפים לשלוש קבוצות המחקר נעשה שימוש בשאלון לבדיקת הצקה אותו מילא כל משתתף (Olweus, 1991). בנוסף, מחנכי הכיתות סווגו כל משתתף, בהתאם להיכרות עימו, לאחת

משלוש קבוצות המחקר. לצורך הערכת תהליך עיבוד המידע של המשתתפים, נעשה שימוש בשאלון עיבוד המידע החברתי (Dodge & Price, 1994), אותו מילא כל משתתף. פרט לכך, התבקשו המשתתפים למלא שאלון פרטים אישיים. שלוש השערות המחקר הראשונות אוששו במלואן וההשערה הרביעית אוששה באופן חלקי. נמצא הבדל מובהק בין תהליך עיבוד המידע החברתי המאפיין מתבגרים שנפלו קורבן לאלימות מצד קבוצת השווים, לתהליך המאפיין מתבגרים אלימים ומתבגרים שלא זוהו כקורבנות או כאלימים (קבוצת הביקורת). באופן ספציפי, נמצא כי מתבגרים שסווגו כקורבנות אלימות גילו, לאורכו של תהליך עיבוד המידע החברתי על שלביו השונים, נטייה עקבית בבחירת מטרות ותגובות הימנעותיות. לעומת זאת, מתבגרים שסווגו כאלימים, בחרו באופן עקבי פירושים, מטרות ותגובות אגרסיביות ואילו מתבגרים שסווגו לקבוצת הביקורת, הראו נטייה עקבית בבחירת פירושים, מטרות ותגובות פרו-חברתיות. ייחודו של המחקר הנוכחי טמון בחשיפת אופיו של תהליך עיבוד המידע החברתי בקרב מתבגרים קורבנות אלימות. תהליך זה נמצא כשונה במהותו מהתהליך המאפיין מתבגרים אלימים ומתבגרים מקבוצת הביקורת, שלא זוהו כקורבנות או כאלימים.

רשימה ביבליוגרפית

- בנבנישתי, ר., חורי-כסאברי, מ. ואסטור, ר. (2006). **אלימות במערכת החינוך בישראל- תשס"ה: דוח ממצאים מסכם**. ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, בית הספר לעבודה סוציאלית.
- הורביץ, ת. (2006). ביה"ס כזירת אלימות. **מפגש לעבודה חינוכית- סוציאלית**, 23, 45-52.
- שרף, מ. ומייזלס, ע. (2004). נוער ישראלי מה יש לו בחייו? את הוריו ואת הוריו. בתוך: ג. רהב, י. ווזנר, ומ. ונדר שוורץ (עורכים), **נוער בישראל 2004** (עמ' 119-140). תל אביב: המרכז הבינתחומי לחקר מדיניות וטיפול בילדים, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב.
- Camodeca, M., & Goossens, F. A. (2005). Aggression, social cognition, anger and sadness in bullies and victims. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 186-197.
- Camodeca, M., Goossens, F. A., Schuengel, C., & Meerum- Terwogt, M. (2003). Links between social information processing in middle childhood and involvement in bullying. *Aggressive Behavior*, 29, 116-127.
- Dodge, K. A. (1986). *A social information processing model of social competence in children*. In: Perlmutter (ed), Minnesota symposium on child psychology (pp 77-125). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dodge, K. A., & Price, J. M. (1994). On the relation between social information processing and socially competent behavior in early school-aged children. *Child Development*, 65, 1385-1379.
- Olweus, D. (1991). Bully/ victim problems among schoolchildren: Basic facts and effects of a school based intervention program. In Papler D. & Rubin K. (Eds): *The Developmental and Treatment of Childhood Aggression*. Hillsdale, N.J: Lawrence Edbaum.
- Steinberg, L. (2002). *Adolescence*. New York: McGraw-Hill.
- Zins, J. E., Elias, M. J., & Maher, C. A. (2007). *Bullying, victimization, and peer harassment: A handbook of prevention and intervention*. New York: The Haworth Press.

מילות מפתח: עיבוד מידע חברתי, יחסים חברתיים, אלימות, קורבנות אלימות.

ענבל יהושע - ליבוביץ', דוא"ל: Inbal311@gmail.com